

Tarihsel Anlama Araçları

Tarihsel Düşünmeyi Öğretmek

Gözden Geçirilmiş Baskı

Yazarlar: Mike Denos • Roland Case
Editörler: Peter Seixas • Penney Clark

Çeviri Editörleri: Ebru Demircioğlu
İsmail Hakkı Demircioğlu

Çeviri Editörleri: İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU - Ebru DEMİRCİOĞLU

Çevirenler: Selahattin KAYMAKCI - İnanç GENÇ

TARİHSEL DÜŞÜNMEYİ ÖĞRETMEK

ISBN 978-625-6357-83-9

Kitabın Orijinal Adı: Teaching About Historical Thinking
Seri Editörü: Roland Case
Editörler: Peter Seixas - Penney Clark
Yazarlar: Mike Denos - Roland Case
Baskı Sayısı: 1
ISBN: 0-86491-286-2
Yayınevi: The Critical Thinking Consortium

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Eylül 2023, Ankara

Yayın-Proje: Ferdi Akkaya

Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

İçindekiler

Ön Söz	iv
Sunuş	vi
1 Tarihsel düşünmeye giriş	1
2 Tarihsel önem	13
3 Kanıt	23
4 Süreklilik ve değişim	39
5 Neden ve sonuç	49
6 Tarihsel bakış açısı	63
7 Ahlaki muhakeme	73
8 Özgün örnek: Simon Fraser	85
9 Eleştirel ve tarihsel düşünme arasındaki ilişki	101
10 Doküman inceleme ustaları	109

Ön Söz

Bu kitap, *Tarihsel Anlama İçin Araçlar* serisindeki yayınlardan biridir. Amacımız, öğretmen ve öğrencilerin tarih hakkında derinlemesine ve eleştirel düşüncelerini sağlayacak “araçları” öğrenmelerine yardımcı olmaktır. Çünkü bu “araçlar” olmadan tarihin anlamlı bir şekilde öğrenilmesi mümkün değildir.

Tarihsel Düşünmeyi Öğretmek, öğrencilerin tarih hakkında düşünme becerilerinin merkezinde yer alan birbiriyle ilişkili altı kavrama odaklanmaktadır. Bu temel kavramlar şunlardır: Tarihsel önem, kanıt, süreklilik ve değişim, neden ve sonuç, tarihsel bakış açısı kazandırma ve ahlaki muhakeme. Kitap içerisinde her bir kavramın doğası ve önemi, öğrencilerin bu kavramları anlamalarına yardımcı olacak sorunlar üzerinden tartışılmıştır. Öte yandan kitap, kavramların öğrencilere tanıtılması ve tarih dersi öğretim programı okutulurken uygulanması için özel öneriler de sunmaktadır. Genişletilmiş öğretim örnekleri, öğrenciler tarih hakkında eleştirel düşünmeyi öğrenirken bu kavramların nasıl ardışık çalıştığını göstermektedir.

Tarihsel anlayışa yönelik bu kavramsal çerçeve, British Columbia Üniversitesi eğitim bilimleri profesörlerinden, aynı zamanda Kanada Eğitim Araştırmaları Birimi Başkanı ve Tarihsel Bilinç Çalışmaları Merkezi Müdürü olan Peter Seixas’ın çalışmalarına dayanmaktadır. Özellikle tarihsel olarak neyin önemli olduğunu belirlemek, tarihteki belirli olgu ve olayların önemini değerlendirmenin her zaman bir tartışma konusu olduğunun ve zamanla değişebileceğinin bilinmesinde anahtar role sahiptir. Geçmişe kanıtların incelenmesi yoluyla ulaşıldığını bilmek, birincil ve ikincil kaynakların güvenilirliğini yorumlamayı ve değerlendirmeyi öğrenmek, öğrencilerin geliştirmesi gereken hayati anlayışlardır. Tarihsel süreç içerisinde geçmiş ile günümüz arasında nelerin değiştiğini veya aynı kaldığını belirlemek, tarihsel süreklilik ve değişim göz önünde bulundurulduğunda önemli sorulardır. Neden ve sonuç kavramları, öğrencilerin tarihe katkı sunan etkileri keşfetmelerine yardımcı olur. Bu etkileri anlamak, öğrencilerin içinde yaşadıkları dünyayı şekillendiren yapısal ve bireysel etmenleri görmelerini ve tarihi inşa eden vatandaşlar olarak kendi rollerini hayal etmeye başlamalarını mümkün kılar. Tarihsel bakış açısı kazanma, öğrencileri geçmişteki insanların kendilerini zaman ve mekânda nasıl gördüklerini keşfetmeye teşvik eder; bu da geçmişteki eylemleri sadece şimdiki deneyimler ve değerler perspektifinden değil, tarihsel bağlamları içinde anlamının bir yoludur. Ahlaki muhakeme kavramı, öğrencilerin tarihsel olaylar ve kişiler hakkında hüküm vermenin ve geçmişteki eylemlerle ilgili olarak çağdaş birey ve grupların ahlaki sorumlulukları hakkında sonuçlar çıkarma-

nın karmaşıklığını düşünmelerine yardımcı olur. Bu kavramlar, tarihsel anlayışın merkezinde yer alan yorumlayıcı diyalog hakkında düşünmek ve bu sürece katılmak için bilinçli giriş noktaları veya portaller sağlar.

Kitabın yayımlanma zamanı, (Kanada) Tarih Vakfı ile British Columbia Üniversitesi Tarihsel Bilinç Çalışmaları Merkezi tarafından hazırlanan “Tarihsel Düşünmenin Temel Ölçütleri” adlı projenin yapıldığı döneme denk gelmektedir. “Tarihsel Düşünmenin Temel Ölçütleri” projesinde de öğretmenlerin Kanada tarih dersi öğretim programında öğrencilerin tarihsel düşünceleriyle ilgili gelişim düzeylerini ölçecek sınıf içi görevler ve değerlendirme rubrikleri geliştirmelerine yardımcı olmak için aynı altı kavramı kullanmaktadır. Böylelikle Tarihsel Düşünmeyi Öğretmek ve “Tarihsel Düşünmenin Temel Ölçütleri” adlı projenin değerlendirme araçları daha eleştirel bir Kanada tarih eğitiminin teşvik edilmesi yolunda birbirlerini tamamlayacaklardır.

Roland Case
Dizi Editörü

Sunuş

Tarihî düşünme, tarih hakkında düşünme, tarihî olayları muhakeme etme veya tarihsel olayları mantık süzgecinden geçirme gibi ifadelerle tarif edilen tarihsel düşünme; 21. yüzyıl dünyasında öğrencilerin tarih dersleri aracılığıyla edinmeleri beklenen beceriler arasında gösterilmektedir. Bu bağlamda tarihsel düşünmenin temel amacının tarihçilerin çalışma prensiplerini ve bakış açılarını öğrencilere yaparak ve yaşayarak kazandırmaya çalışmak olduğu söylenebilir.

Tarihsel düşünmenin geçmişinin 19. yüzyıla dayandığı bilinmektedir. Tarihsel düşünmenin öğretim programlarına girmesi ise II. Dünya Savaşı sonrası süreçte meydana gelmiştir. Özellikle tarihin okullarda neden ve nasıl öğretilmesi gerektiğine yönelik yapılan tartışmalar, tarihsel düşünmeye yönelik araştırmaların hız kazanmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan bilimsel araştırmalar, öğretim programı ve ders materyalleri geliştirme gibi faaliyetler; sürece önemli bir ivme kazandırmıştır.

Tarihsel düşünmeye yönelik Türkiye’de yapılan araştırmaların başlangıcı 21. yüzyılın ilk yıllarına rastlamaktadır. İkibinli yıllarla beraber Millî Eğitim Bakanlığı’nın öğretim programı geliştirme faaliyetleri kapsamında, Tarih Dersi Öğretim Programları’nda tarihsel düşünmeye “tarihsel düşünme becerileri” adı altında yer verilmesi, konuya ilişkin bilimsel araştırmaların yapılmasında başlı başına bir milat olarak kabul edilebilir. Nitekim Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi internet sitesinde, başlığında “tarihsel düşünme” kelimeleri geçen tezler taratıldığında toplam on yedi tezin bulunduğu ve bunlardan ilkinin yayın tarihinin 2003 olduğu dikkati çekmektedir.

Türkiye’de tarihsel düşünmeye yönelik çeşitli bilimsel araştırmalar yapılmış ve yapılıyor olmasına rağmen sürecin gerek nitelik gerek nicelik açısından henüz istenen seviyede olduğu söylenemez. Bu durumu, konu hakkında yazılmış lisansüstü tez sayısı da doğrulamaktadır. Dolayısıyla tarihsel düşünmenin tanımı, amacı, türleri, doğası ve kapsamına ilişkin kuramsal ve uygulamalı araştırmaların yapılması; alandaki eksikliğin giderilmesi ve tarihsel düşünmenin derinlemesine anlaşılabilmesi için elzemdir. Bu doğrultuda yapılabilecek faaliyetlerden biri de tarihsel düşünme alanında başucu kitabı olarak kabul edilen eserlerin Türkçeye çevirisinin yapılmasıdır. Elinizdeki “Tarihsel Düşünmeyi Öğretmek” adlı kitap işte bu tasavvurun bir ürünüdür.

“Tarihsel Düşünmeyi Öğretmek” adlı kitap “tarihsel düşünme” denilince dünya literatüründe ilkler arasında gösterilen Peter Seixas ile Penney Clark’ın editörlüğünde, Mike Denos ve Roland Case tarafından kaleme alınmıştır. İçeriği itibarıyla kitap, tarihsel düşünmeye yardımcı altı boyutu içermekte; bunların paydaşlar tarafından nasıl uygulanabileceğini açık bir biçimde ve doğru örnekler aracılığıyla ortaya koymaktadır. Bu anlamda kitabın konuya ilgi duyan meslektaşlarımıza, öğretmenlerimize ve öğretmen adaylarımıza faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Son olarak Türkiye’de “tarihsel düşünme” alanına farklı bir bakış açısı kazandıracığına inandığımız bu çeviri kitabın yayına hazır hâle gelmesi sürecinde bize katkı sağlayan Prof. Dr. Erkan Dinç, Öğr. Gör. Gamze Selin Gözgenç ve Arş. Gör. İbrahim Fatih Demirel’e teşekkür ederiz. Ayrıca çeviriyi okuyarak baskı öncesinde önerileriyle kitaba katkıda bulunan Prof. Dr. Kasım Kıroğlu’na, Pegem Akademi ailesinin kıymetli yönetici ve çalışanlarına teşekkürü bir borç biliriz.

Alana katkı sunması dileğiyle...

Prof. Dr. İsmail Demircioğlu
Çeviri Editörü

Tarihsel düşünmeye giriş

Tarihsel düşünmenin doğası

Popüler Amerikan televizyon dizisi “The Sopranos¹” bir New Jersey mafya babası olan Tony Soprano ve ailesi hakkında süregelen destansı bir hikâyeyi konu edinir. “İş” meseleleri söz konusu olduğunda Tony acımasız bir katildir, ancak New Jersey’de geleneksel ailesiyle geçekondü hayatı sürer. Acımasız bir kabadayıdır, fakat çekicidir. Merhametsizdir ama geçirdiği panik ataklar için psikiyatrik tedaviye ihtiyaç duyacak kadar da hassastır. Ailesine karşı yakın bir sevgi besleyen suçta meyilli bir kişiliktir.

Tarihsel olarak ifade edildiğinde dizinin en ilginç bölümlerinden biri Columbus (Kolomb) Günü’nü² konu edinen “Christopher”dır. Bölümün ana temalarından biri, bir Kızılderili grubunun Tony’nin kasabasında ki Kolomb Günü geçit törenini bozmak için bir gösteri düzenlemesi ve Tony’nin “adamlarının”, İtalyan-Amerikan mafya üyelerinin, İtalyanların gururu adına gösteriyi dağıtmaya karar vermesidir.

Kolomb Günü’nün sabahında Tony Soprano’nun mutfağında özellikle konuyla ilgisi olan bir sahne meydana gelir. Tony, oğlu A. J. (Anthony Junior) ve Tony’nin karısı Carmella, Kolomb Günü’nü tartışmaktadır. Bu tartışmada aşağıdaki diyalog ortaya çıkar:

Carmella (Tony’ye seslenerek): Tarih öğretmeni Bay Cushman oğlunuza Kolomb’un bugün hayatta olsaydı, Avrupa’daki Milosevic gibi insanlığa karşı işlenen suçlardan yargılanacağını öğretiyor.

Tony: Öğretmenin bunu dedi mi?

A. J.: Sadece öğretmenim değil, gerçek bu. Bu tarih kitabımda da var!

Tony: Yani sonunda bir kitap okudun ve o da bu saçmalık.

Carmella: Tony!

Tony: Bak, neler yaşadığını görmek için Kolomb’un ayakkabılarıyla yürümek yani onun yerine geçmek zorundasın: O zamanlarda insanlar Dünya’nın düz olduğunu düşünüyorlardı ve bunu yüksek tonda

1 Yapımcılığını David Chase’in üstlendiği 1999-2007 yılları arasında Amerikan HBO televizyon kanalında yayımlanan drama içerikli dizidir.

2 Amerika Birleşik Devletleri’nde Ekim ayının ikinci pazartesi günü, Amerika’yı keşfeden Kristof Kolomb anısına “Kolomb (Columbus) Günü” olarak kutlanmaktadır.

dillendiriyorlardı. Bu tarihlerde Kolomb'un bir avuç çıplak vahşinin yaşadığı bir adaya çıkması gerekiyordu, hiç kuşkusuz bu da cesaret istiyordu. Florida'ya gittiğimiz zamanı, sıcağı ve o böcekleri hatırlıyor musun?

A. J.: Şimdi insanları öldürmenin ve zincire vurmanın adı cesaret mi oldu!

Carmella: O, zamanının kurbanıydı.

A. J.: Kimin umurunda? Yaptıkları ortada işte...

Tony: Yaptığı şey Amerika'yı keşfetmekti. O cesur bir İtalyan kâşifti ve bu evde Kristof Kolomb halen bir kahramandır. Bu konu kapanmıştır.³

Esasında bu sahne, tarihçilerin yüzleştiği sorunların çoğuna değinmektedir. Nitekim karakterler tarihsel düşünmenin temel meseleleriyle yüzleşmektedir: Gerçekte ne oldu? Bu olayın tarih kitaplarının öne sürdüğü gibi olduğunu nereden biliyoruz? Kolomb olmak nasıl bir duyguydu? Santa Domingo'nun yerlisi olmak nasıl bir duygu? Kolomb'u bir kahraman olarak mı yoksa bir canavar olarak mı hatırlamalıyız? Kolomb'un Amerika'yı "keşfi" gerçekten bu kadar büyük bir olay mıydı? İşte bu ve bunlara benzer sorular tarih dediğimiz araştırmanın ana gövdesini oluşturmaktadır.

Çoğu lise öğrencisi, Soprano Ailesinin gösterdiği tutkuyla tarihi düşünmez. Genellikle, kronolojik sırayla çok sayıda geçmiş olayın ayrıntılarını öğrenmek olarak görürler. Ancak öğrenciler farkında olsun ya da olmasın onların yaşamlarında tarih çok daha hayati ve dinamik bir rol oynar çünkü hepimiz çocukluktan yaşlılığa kadar kim olduğumuzu ve zamanın sürekliliğinde nerede olduğumuzu düşünürüz. Tarihin bir yorumu bizim anlayışımızla örtüşmediğinde Tony, Carmella ve A. J. arasında geçen diyalogda olduğu gibi mesele bizim için de geçerli ve önemli hale gelir.

Diyalog incelendiğinde Tony'nin bir mafya üyesi, A. J'nin başarısız bir öğrenci ve Carmella'nın ise sadece görünüşle ilgilenen biri olmasına rağmen hepsinin de İtalyan olmaya odaklandığı ve İtalyanların nasıl temsil edildiğiyle ilgilendikleri görülmektedir. Bu algının bir kısmı, İtalyanların geçmişte nasıl davrandıklarına ve sözü edilen eylemlerin çağdaş tarihsel anlatılarda nasıl temsil edildiğine bağlıdır. Zira bu algılar ve eylemler çok fazla bilinçli düşünmeksizin mevcut anlayışların ve benlik algılarının geç-

3 "Christopher"; The Sopranos dizisinin 4. sezonunun 3. bölümüdür.

miş olaylarla ve onlar hakkındaki yorumlarımızla nasıl irtibatlı olduğunu gösteriyor.

The Sopranos'taki o kısa sahnede, tarihle geçmiş arasındaki farkı da görüyoruz. Malum olduğu üzere geçmiş olup biten her şeydir ve asla bir bütün olarak anlatılamaz. Tarih ise olanları anlatmaktır ve doğası gereği bu anlatıda seçicidir. Bu anlatıyı oluştururken, neyi dâhil edip neyi dışladığımızı belirleyerek ve çeşitli eylemlerin esasları hakkında yargılarda bulunarak geçmişini anlamlandırır ve şimdi bizim için neyin önemli olduğuna işaret ederiz. Dolayısıyla inşa ettiğimiz tarih mevcut durumumuza ve amaçlarımıza bağlıdır. Bu nedenle tarih, geçmişten farklı olarak asla durağan değildir; ortaya çıkan değerler, fikirler ve izleyicilerle birlikte değişir. Tüm bu bilgilerden hareketle tarihsel düşünme hem geçmişten geriye kalan kanıtları hem de tarihçilerin ve diğerlerinin bu kanıtlardan inşa ettikleri anlatıları yorumlama ve değerlendirme eylemi şeklinde tanımlanabilir.

Tarihsel düşünmenin önemi

Tarihsel düşünmenin önemini *eğitimsel* bir alan olarak tarih ile *bilgilendirici* bir alan olarak tarih arasında ayrım yaparak kavrayabiliriz. Eğer tarih bilgilendirici bir alansa içeriği öğretmenler tarafından aktarılmalı ve öğrenciler tarafından hatırlanmalıdır. Alınan anlatıları sorgulamaya veya sorunsallaştırmaya çok az ihtiyaç vardır. Tarihin bilgilendirici bir konu olarak öğretilmesi tipik olarak ders kitaplarında bulunan ve genellikle mutlak gerçek olarak kabul edilen olgusal ayrıntıların öğrenciler tarafından kabul edilmesi, özümsemesi ve öğrenilmesi anlamına gelir. Kısacası tarih, öğretmenlerin aktarabileceği bir bilgi bütünü haline gelir, anlamındadır.

Bilgilendirici tarih anlatılarının öğretimi şu iki nedenden dolayı yetersizdir:

- Öğrenciler, konu hakkında derinlemesine ve eleştirel düşünmenin neleri kapsadığını bilmedikçe tarihi gerektiği gibi anlayamaz;
- Konuya yönelik eleştirel düşünmeye teşvik edilmeleri halinde öğrencilerin tarih derslerine katılmaları çok daha muhtemeldir.

Tarihsel anlamayı teşvik etmek

Öğrencilerin hem tarih dediğimiz disiplinin doğasını hem de tarih dersinde öğrendikleri içeriği kavrayabilme becerileri; tarihin kurgulanması,

yorumlanması ve değerlendirilmesi gereken anlatımlardan ibaret olduğunu görmemeleri halinde bozulur. Başka bir deyişle tarihin ne öznesi ne de konusu, tarihsel düşünmeye girmeden doğru bir şekilde anlaşılabilir.

Belirli amaçlar için inşa edilmiş taraflı anlatımlardan oluşması nedeniyle tarih disiplinini anlayabilmek ancak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaktan geçer. Hiçbir anlatı bilinen her şeyi sunamaz. Dolayısıyla tarihçiler odaklandıkları konularda ve bu konular dâhilinde ele aldıkları ayrıntılarda seçici olmalıdır. Örneğin, siyasi olaylardan çok gündelik hayatı, sıradan vatandaşlardan çok ünlü kişileri, Kırım ya da Kore Savaşı'ndan çok Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını vurgulamak gibi... Buna ilaveten, tüm anlatılar bir bakış açısı çerçevesinde şekillendirilmelidir. Örneğin Kanada tarihi; Kanada'ya özgü, "Fransız-Kanadalılar", ilk milletler, göçmen veya Amerikan bakış açısını dikkate alacak biçimde farklı türlerde yazılabilir.

Yeni sosyal, ekonomik ve siyasi meseleler ortaya çıktıkça geçmişe dair bakış açılarımızı tekrar gözden geçiriyoruz. Birçoğumuza okulda Kristof Kolomb'un Amerika'yı *keşfettiği* öğretildi, ne var ki artık "gerçek" bu değil. Bu manada, "revizyonist" tarih⁴ var olan tek tarihtir. Her ne kadar tarihsel bilgi geçmişle ilgili olsa da günümüzün koşulları ve öncelikleri tarafından da şekillendirilir. Bilindiği gibi son zamanlarda çevre, dini çatışmalar ve cinsiyet meselelerine daha fazla odaklanıldı. Mevcut ders kitaplarının içeriği yirmi yıl önce kullanılanlardan ve hatta elli yıl önce yazılmış kitaplardan çok daha farklı hale geldi. Hiç kuşkusuz bundan on yıl sonra başka meseleler ortaya çıkacak, anlatılarımız ve geçmişe dair tarihsel anlayışımız da onlarla birlikte değişecek. Öte yandan öğrencilere tarih olarak temsil edileni etkileyen faktörleri tanımaları, keşfetmeleri ve hiçbir zaman bir olayın veya dönemin tarihi olamayacağını anlamaları öğretilmediği sürece tarihin doğasını anlamayacaklardır. Bu bakımdan tarih, eğitimin bir konusu olmalıdır.

Tarih öğretiminin bilgilendirici görüşü öğrenciye bu disiplini yanlış tanıtmakla kalmaz aynı zamanda öğrencilerin konuyu doğru anlamalarını da baltalar. Öğrendikleri bilgilerden hareketle tarih disiplinini yanlış veya eksik algılayan öğrencilerin konuyu tam ve doğru kavramalarını beklemek çok da gerçekçi bir durum değildir. Ancak öğrencileri tarihsel düşünmeye dâhil etmek için daha da zorlayıcı bir pedagojik gerekçe vardır. Tarihsel gerçekleri öğrencilere basitçe sunmak, Alfred North Whitehead'in⁵ terimiyle onların "atıl" kalmasına neden olur. Whitehead "atıl" kavramıyla

4 Revizyonist tarih, mevcut tarihsel kayıtların kişisel ya da ulusal çıkarlar için yeniden yapılandırılması eylemidir.

5 Alfred North Whitehead (1861-1947): Ünlü İngiliz matematikçi ve filozoftur.

“kullanılmadan, test edilmeden veya yeni kombinasyonlara dâhil edilmeden doğrudan insan zihnine alınan fikirleri”⁶ kast etmektedir. Zaten öğrenciler de tarihsel detayları edilgen bir şekilde dinleyerek değil, karşılaştıkları fikirleri derinlemesine düşünerek konuya yönelik bir anlayış geliştireceklerdir. Walter Parker’ın⁷ da belirttiği üzere “Düşünmek, insanların nasıl öğrendiğidir.”⁸ Elbette öğrencilerin geçmiş olayların “olgusal bilgilerini” öğrenmeleri gerekir ancak bu bilgilerin, tarihi inşa etme sürecinde nasıl seçildiğini ve kullanıldığını iyi düşünmeleri lazımdır.

Tarih derslerinde öğrencilerin ilgisini çekmek

Birçok öğrenci tarihi teşvik edici ve merak uyandırıcı bir ders olarak benimsemek yerine sıkıcı bulur. Buradaki zorluk sadece, tarihi öğrenciler için daha uygun hale getirmenin yollarını bulmak değildir. Daha da önemlisi tarih dersini çok daha etkin hale getirme meselesidir. Öğrenciler, tarihin dinamik doğasını araştıranlar yerine tarihsel olguların edilgen alıcıları olarak kaldıkları sürece, tarihle meşgul olmaları daha az olasıdır. Kısacası öğrencileri tarihsel olarak düşünmeye dâhil etmenin onları heyecanlandırma olasılığı daha yüksektir çünkü öğrencileri başkalarının ürettiği yanıtları basitçe bulma yerine kendi inançları üzerine düşünmeye sevk etmek daha ilgi çekici olacaktır.

Tarihsel düşünmenin boyutları

Peter Seixas⁹ tarihsel olarak düşünmenin temelini oluşturan altı kavram belirlemiştir. Her bir anahtar kavram, öğrencileri tarih hakkında eleştirel düşünmeye dâhil eden erişilebilir bir giriş noktası veya bir portal olarak görülebilir. Bu kavramlar aşağıda kısaca açıklanmış ve sonraki bölümlerde detaylandırılmıştır:

Tarihsel önem. Neyin ve kimin hatırlanması, araştırılması, düşünülmesi ve öğrenilmesi gerektiği seçiminin arkasında tarihsel önem meselesi vardır. Önemle ilgili sorular tarih hakkında düşünmenin temelidir çünkü tarihçiler geçmişte olanların hepsini içeriğe dâhil edemezler

6 A.N. Whitehead. 1929/1967. *The aims of education and other essays*. New York: Free Press.

7 Walter C. Parker (?-?): Ünlü Amerikalı sosyal bilgiler eğitimcisidir.

8 W. C. Parker. 1989. How to help students learn history and geography. *Educational Leadership*. 47(3), 39-43.

9 Peter Seixas (1947-2022): Özellikle tarihsel düşünme üzerine yayınları olan ünlü Kanadalı tarih eğitimcisidir.

ve öğrencilerin de yalnızca en önemli olayları öğrenmesi ve değerlendirilmesi gerekir. Ancak tarihsel olarak bakıldığında önemli olan nedir? Tarihsel bir olayın herkes için mi yoksa sadece bazı insanlar için mi önemli olduğuna nasıl karar veririz? Bu kimin tarihidir? Kanadalılar için Kolomb Günü kutlanması gereken önemli bir gün değildir. Tony Soprano ve Kızılderililer için ise büyük bir kültürel ve sosyal öneme sahiptir. Dolayısıyla önem hakkında düşünmek, öğrencilerin tarihte neyi inceleyeceği ve neyin çalışılacağına ilişkin kararların nasıl alındığını öğrenmelerine ve tarihsel araştırmanın doğası gereği sürekli değişime açık olduğunu fark etmelerine yardımcı olur.

Kanıt. Kanıt kavramı, tarihin ve tarihsel argümanların inşasında birincil ve ikincil tarihsel bilgi kaynaklarının doğrulanması, yorumlanması ve kullanılması ile ilgilidir. Kanıt meselesi şu tür soruların sorulmasını ister: Ne olduğunu nasıl bilebiliriz? Olayların hangi anlatımına inanmalıyız? Bu güvenilir bir bilgi kaynağı mıdır? The Sopranos örneğinde A. J.'ye göre ders kitabı ve öğretmeni kanıt kaynaklarıdır. Tony için ise kanıt, okuldan ve belki de ailesinden öğrendiklerine dair hafızasında kalanlardan gelmektedir. Onların görüşleri masumane bir şekilde popüler kültürde kendine yer bulmuş ikincil kaynaklara dayanmaktadır. Kanıt meseleleri, öğrencileri çeşitli kaynak türlerinde bulunan bilgileri incelemeye ve geçmişin anlatılmasında birincil ve ikincil kaynakların rolünü keşfetmeye davet eder.

Süreklilik ve değişim. Süreklilik ve değişim kavramları iki tarihsel basamaklıp düşünceye karşı çıkar: Bunların ilki, aslında zamanla hiçbir şey değişmez düşüncesidir. İkincisi ise uzun zaman önce meydana gelmiş olaylar doğalarının bir gereği olarak modern zamanlardakilerden tamamen farklı olmak durumundadır. Sözü edilen kavram yanlışlarından birincisi “Taş Devri Tarihi” olarak adlandırılır ve bizimle geçmişte yaşayan insanlar arasındaki tek gerçek farkın yalnızca onların giydikleri garip elbiseler olduğu düşüncesine dayanır. İkincisi ise bir tür radikal göreceliliktir, öğrencilerin tarihsel dönemleri ve geçmiş ile günümüz arasında nelerin değiştiğini veya aynı kaldığını araştırmalarını temel alır. Öte yandan değişim ve sürekliliğin inceliklerini ayırt etmek zor olduğu gibi her birine ilişkin kavrayışımız da yaşam deneyimlerimize ve dünya görüşümüze bağlıdır. Dolayısıyla kısa bir süre içinde köklü değişimlerin yaşandığı bir ülkeden gelen bir öğrenci, daha durağan bir ortamdan gelen öğrenciye göre değişimi çok daha farklı görebilir ve algılayabilir.

Neden ve sonuçlar. Neden ve sonuç kavramları tarihe katkıda bulunan etkilere odaklanır. Bu etkileri anlamak, öğrencilerin dünyalarını şekillendiren yapısal ve bireysel faktörleri görmelerini ve tarihi şekillendirmede vatandaşlar olarak kendi rollerini hayal etmeye başlamalarını mümkün kılar. Soprano'ların Kolomb'un hikâyesi hakkında sorabilecekleri ancak sormadıkları neden ve sonuç soruları şunlardır: “Yeni Dünya'nın keşfinden” öncelikle Kolomb mu sorumluydu? Olaylar ilgili dönemde etkili olan sosyal, ekonomik ve siyasi faktörlerden ne şekilde etkilenmiştir? Santo Domingo yerlileri Kolomb'a neden direnmedi? Öyle yapsalardı Kolomb için bu “hikâyenin sonu” olabilir miydi? Bu durumda tarihteki olayların seyri nasıl değişirdi?

Tarihsel bakış açısı. Tarihsel bakış açısı bireylerin, grupların ve insanların yaşamlarını ve eylemlerini şekillendiren sosyal, kültürel, entelektüel ve duygusal bağlamları anlamayı gerektirir. Aksi takdirde öğrenciler geçmişteki insanların kendilerini zaman ve mekân içerisinde nasıl gördüklerini anlamadan, geçmişe dair basit bir bakış açısına hapsolacak, olayları yalnızca şimdiki deneyimler ve değerler üzerinden göreceklidir. “Şimdıcilik” sorunu olarak adlandırılabilir bu durum, Tony'nin “çıplak vahşilere” karşı kendi hislerini Kolomb'un hisleriyle aynı kefeye koyduğu Soprano'nun örneğinde görülmektedir. Nitekim başka bir zamanın gerçeklerine dair daha hassas bir anlayışa sahip olmayan Tony, istemeden de olsa kendi düşüncelerini bu tarihi şahsiyetin eylemlerine ve inançlarına göre temellendirmiştir.

Ahlaki muhakeme. Tarihte ahlaki muhakeme, tarihsel eylemler ve kişiler hakkında etik sonuçlar çıkarmanın yanı sıra geçmişteki eylemler için tarihsel figürlere veya çağdaş bireyler ile gruplara ahlaki suç isnat etme bağlamında ortaya çıkar. Bu nedenle öğrenciler, tarihsel olaylar ve kişiler hakkında yargıda bulunmanın karmaşıklıklarını ve tehlikelerini göz önünde bulundurmaya öğrenmelidir. *Örneğin Tony, Kolomb'un Amerika'yı “keşfetmesinin” iyi bir şey olduğunu varsayıyor. Ona göre “hikâyenin sonu” gelmiştir ve “konu kapanmıştır.” Ancak Kızılderililerin bakış açıları dikkate alındığında, kendi anavatanlarının Avrupalılar tarafından işgal edilmesinin neresi iyi olabilirdi ki? Kolomb'u bir kahraman olarak mı yoksa bir vahşi olarak mı hatırlamalıyız? Sözü edilen keşiften fayda sağlayan çağdaş kurumlar ve gruplar, bu yüzden kayıp veren ve acı çeken Kızılderililerin torunlarına karşı hangi sorumlulukları üstlenebilir? İşte bunlar, öğrencilerin düşünmeleri ve dikkatli bir şekilde bir yargıya varabilmeleri için öğrenmeleri gereken ahlaki muhakeme türleridir.*